

Ur Mikael Börjesson, et al. (eds.),
*Fältanteckningar. Utbildnings- och
kultursociologiska texter tillägnade
Donald Broady*, Skeptronserien, SEC,
Uppsala universitet, 2006, 435p.

En utbildningsbana

– Kickis berättelse

Charlotte Skawonius

Hur en utbildningsbana utvecklas är aldrig givet. Forskning om och undersökningar av utfall av utbildningar och samband mellan till exempel boende och utbildningsbana kan locka till generaliseringar som ibland är motiverade, men som inte alltid stämmer. Många faktorer spelar in, som handlar om tidpunkt, strukturer i samhället, skolpolitik på nationell och lokal nivå, administrativa beslut, enskilda elevers och lärares dispositioner eller habitus, elevers boende, socioekonomiska och etniska ursprung, skolans geografiska läge – allt samspelar och ibland på oväntade sätt.

Kicki beskriver sin utbildningsbana som, att när hon började skolan inte begrep koderna och var en i mängden, för att sedan bli en framgångsrik ”super-elev” – och så småningom akademiker och en auktoritet inom sitt område.¹ Och hur blev det så? Hennes egen förklaring är, att när hon flyttade från medelklassförorten tre mil från Stockholm till Nyby, då hände allt.

I Nyby har majoriteten av invånarna utländskt ursprung. När Kicki flyttade dit i tidiga tonåren hade en större andel än nu svenskt ursprung. Många som bor i områden med en majoritet med utländskt ursprung ser risker med att gå i områdets skolor och väljer bort dem. Både området och skolorna har fått en negativ klang. Skolorna uppfattas inte hålla tillräckligt god kvalitet och eleverna lär sig inte tillräckligt, deras svenska blir dessutom bristfällig. Högre utbildningar och arbetsgivare värderar ofta en skolgång där negativt. Men det är inte givet att det händer alla som går i en sådan skola. För Kicki blev resultatet det motsatta, skulle man kunna säga.

Kicki är i fyrtiofemårsåldern och nu inne i en akademisk karriär. Först bodde hon med sin mamma i en av Stockholms grannkommuner, de flyttade så till

¹ Kicki är en person jag träffat i samband med en diskussion om min avhandling: *Välja eller hamna. Det praktiska sinnet, familjers val och elevers spridning på grundskolor*, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, 2005.

den lantliga förorten tre mil från Stockholm och därifrån till miljonprogramsområdet Nyby. Kicki har dessutom som vuxen arbetat och bott i Nystad – ett liknande område intill Nyby. Hennes geografiska förflyttningar har skett inom en radie av tre mil och hela tiden inom samma väderstreck i förhållande till Stockholm. Kicki har svenskt ursprung, hennes föräldrar är musiker och hennes mamma har arbetat som musiklärare. Båda hennes föräldrar har gjort en ”klassresa”, enligt Kicki. Hennes mormor var statarbarn, hon värderade begåvning och uppmuntrade sin dotter. Farföräldrarna var schartauaner och för att få spela bröt sonen med den miljön. Föräldrarna skilde sig tidigt och pappan flyttade till en annan ort. Så småningom gifte mamman om sig med en annan, mer bohemisk musiker. Mammans arbete och omständigheter i familjen har avgjort var familjen har bott.

”Så kom jag då till Nybyskolan och den här ogästvänliga miljön och blev sedd alltså – och direkt!” berättar Kicki. När hon bodde i medelklassområdet tre mil från Stockholm och skulle börja högstadiet tyckte läraren att det var i sin ordning att hon valde allmän och inte särskild kurs i franska. Inte heller mamman opponerade sig. I mitten av höstterminen flyttade Kicki och hennes mamma till Nyby och hon började i den nybyggda skolan som redan var sliten och nedklottrad. Efter den första lektionen i franska tog läraren med henne till expeditionen och sa – Den här flickan ska ha särskild franska. Det blev vändpunkten. ”Jag gick från att vara en i mängden till att bli sedd.” Kicki fick så mycket ”plussning” att hon började plugga ännu mer. Läraren i franska kom från en flickskola på Östermalm som hade lagts ned på grund av svikande elevunderlag och hela lärarkåren hade valt att flytta till den nya skolan i förslingringen: ”Det blev ju total kulturkrock alltså – och dom var ju överklasstanter allihop, men jag funkade med dem. I deras ögon var jag en medelklassflicka, uppförde mig så och talade väl. Jag var nog bildad ändå. Jag var rätt ambitiös.” I den nya klassen i Nyby var ungefär hälften av eleverna invandrade, många kom från den turkiska landsbygden. De flesta svenska eleverna kom från lägre sociala skikt, men inte alla. Bland eleverna i Nyby utmärkte sig Kicki socialt. Hon hade lätt för sig, men det hade hon haft i sin förra skola också – utan att bli uppmärksammad.

Efter sin utbildning till lärare i en annan stad, flyttade Kicki ung och gravid till bostadsrättslägenhet i grannförorten Nystad, där hon fick arbete som lärare. Hon trivdes bra och barnen gick på ett bra daghem. Så småningom började hon arbeta i en skola i grannförorten där hon trivdes mycket bättre och kunde utvecklas som lärare.

Ytterligare ett antal år senare flyttade hon från stadsdelen till en grannkommun med betydligt bättre klang. Anledningen var att hon tyckte att många människor som rörde sig i centrum i Nystad mådde dåligt och många av dem hon umgicks med flyttade därifrån. När vi kommer in på det temat förändras också berättelsen om uppväxten i Nyby; det var också svårt att växa upp där.

Fruktansvärt jobbigt alltså att man måste försvara ... att det blir nåt speciellt, jag tyckte det var jättejobbigt och jag fick en pojkvän i sextonårsåldern och han bodde i Mellanby och tyckte att det var så förskräckligt att jag bodde i Nyby – åå vilket område. Och att jag inte sa ifrån, men jag kunde inte försvara det, för jag tyckte själv inte att det var bra det där med stigmatiserade områden. Man kan säga att det gick in i mörket på mig och ändå flyttade jag till Nystad, fast då blev det litet mer

C: Men hur tyckte du om att bo där, bortsett från vad alla andra tyckte?

K: Ja, just det, precis, nä. Då var det ganska bra, absolut. Jag hade kompisar och vi rörde oss över hela Nyby och man gick på EPA, det är miljoner år sen. Nä, ja, om man skulle tänka bort det så, litet slitet och förstört. Det var litet trist och husen var inte så där jättekul och det var litet trist att miljön var sån ... men det var definitivt mycket som var bra och när jag flyttade dit sen, fast till Nystad som vuxen då trivdes vi jättebra.

C. Var bodde ni då?

K: Vi bodde i SKB-husen, i ett av de låga husen in mot gården. Då blev det ju mer att stå på barrikaderna: Yes, vi bor i Nystad hej och hå. Vi gick med i Nyby amatörteater och var med där i femton år och många av dom som var med där – nästan alla var svenskar – bodde från början i de här områdena och trivdes bra, men sen var det många som kände sig tvingade att flytta men fortsatte att vara med i amatörteaterföreningen. Men det var verkligen, liksom: Yes, vi bor här och vi kämpar. Jättetrivsamt gård, jag trivdes fruktansvärt bra på den gården och barnen var på ett bra dagis, de var på en svensk-spansk avdelning. Väldigt bra. Men även då var det jobbigt, jag minns det så väl. På åttiotalet då, var det två frågor man helst inte ville ha. För lärare var ett utskällt yrke, det är inte alls lika utskällt idag, men på åttiotalet var det ett fruktansvärt utskällt yrke. Och så ville jag inte heller ha frågan, var bor du? ... Åå, jag tyckte det var jättejobbigt, men jag kunde stå upp för det på ett annat sätt. Men även då, jag kunde reta mig på folks reaktioner – Var bor du då? – Jag bor i Nystad. Härmar en tillgjord röst: Oo, ja men det är väl inte så farligt. Eller: Ja men det är väl lite så där pittoreskt och så. Men då ville man nästan så där: Ja, men det finns massa problem också. Eller så fanns det dom som sa: Nä men usch, hur kan man bo där? Fast det var nästan ingen som sa, för man var ju vuxen. Men då ville man nästan försvara det. Alltså det blev ju aldrig betraktat som normalt. Nu när jag bor i Vikbo nju-ter jag nästan varje gång. Var bor du? – I Vikbo. För i sex år bodde jag i Nyby och sen fjorton år i Nystad. Tjugo år av mitt liv så har jag bott på ett ställe där jag måste ta ett djupt andetag innan jag svarar på frågan – jättejobbigt och dom stora problemen – nej jag ska inte säga så, men det är en tyngd i sig ...

Så kommenterar Kicki att hennes historia har en annan sida:

... Men, trots då – det låter så gulligt när jag talar om Nybyskolan, men det var jättetungt att hela tiden få känna att man var knäpp för att man pluggade. Så var det. Och det var jättetungt, man kan berätta en berättelse på olika sätt och när jag berättade den förut, berättade jag den utifrån vem jag har blivit och hur jag pluggade ...

C: Facit, på nåt sätt

K: Ja med facit i hand, men trots att jag fortsatte att plugga, för jag valde den identiteten så var det jättejobbigt att därmed välja bort att vara en i mängden och att bli tråkad för att ...

... så att för mej var det jätteviktigt att mina barn inte skulle gå i en sådan skola i högstadiet, det var hur viktigt som helst. Jag ville inte att dom skulle behöva ha den upplevelsen ...

Rätt personer på ”fel plats”

Några teman, som inte är separata utan hänger ihop, framträder i samtalet med Kicki. Ett är det relationella innehållet, som handlar om personernas position i det sociala rummet och i förhållande till varandra. Det vill säga det som hände uppstod därför att de inblandade personerna värderade och uppfattade varandra i relation till vilka andra personer som fanns omkring dem och den miljö där de hade hamnat.

Att gå i en skola i Nyby behöver inte innebära en belastning, för alla. Lärarna och medelklassflickan befann sig på ”fel plats” och råkade finna varandra. Lärarna behövde och längtade antagligen efter elever som förstod dem och kunde ge dem bekräftelse i sitt arbete – och som de förstod sig på. Eleven behövde någon som såg och uppskattade henne. I lärarnas ögon avvek Kicki gynnsamt jämfört med sina klasskamrater och för Kicki blev det en fördel att som medelklassflicka bli positivt ”särbehandlad” i Nyby. Det som var hennes kapital värderades av lärarna, som förmodligen också kände igen hennes habitus. Det lärarna ville skulle reproduceras hade hon bättre förutsättningar än andra att göra.

Kicki säger: ”Min uppfattning är fortfarande att tack vare att jag blev sedd och uppskattad av Nybyskolans lärare så gavs jag möjligheten att bli en duktig skolelev, med alla de öppningar i livet som det medförde.” Det avgörande var alltså att hon blev sedd i Nyby på ett sätt som hon inte tror hade inträffat i det medelklassområde som hon kom från. Av det har Kicki skapat mening och identitet, för samtidigt led hon av att bo i ett stigmatiserat område, av att det var stökigt i klassrummet och de nyanlända turkiska pojkarnas klumpiga beteenden.

En sammansatt habitus

Det leder vidare till andra teman, ett handlar om en sammansatt eller rent av kluven habitus och dess möten med det sociala rummet och om de positioner som personen efterhand intar i ett socialt rum i utveckling.² Kicki kommer från

² ”De biografiska händelserna kan i stället definieras som *placeringar* och *förflyttningar* i det sociala rummet eller närmare bestämt, i de olika på varandra följande tillstånden hos den struktur

en bildad medelklass men med en del problem i familjen som gör att hon beskriver sig som ett maskrosbarn, vilket också har att göra med hennes särpräglade förmåga att utvinna något ur de situationer hon hamnar i. Hon bor halva sitt liv i miljonprogramområden. Hon lyckas trots en del dåliga odds bra i skolan, får stipendier och höga avgångsbetyg på naturvetenskapliga programmet. Det är uppenbart, än en gång, att Kicki också är ett exempel på hur ursprunglig utbildningsbakgrund, dispositioner och kulturellt kapital är så dominerande och avgörande att inte ens det som betraktas som en ogynnsam skolgång kunde påverka detta.

Uppvuxen med en ensamstående mamma och en funktionshindrad yngre halvbror, disponeras hon att intressera sig för människor och ha ett socialt engagemang, som också präglar hennes lärargärning. Att göra nytta är viktigt. Först vill hon bli läkare men efter att ha arbetat på sjukhus bestämmer hon sig för att bli lärare ”läkarna hade så litet tid med patienterna” och utbildar sig till mellanstadielärare. På den lärarhögskola som hon kom in på och som hon hade valt i sista hand upphör hon att högprestera studiemässigt och intar i stället en framträdande studentfacklig position. Efter många år i Nystad lämnar hon lågstatusmiljön och med hjälp av ambitiöst lärararbete hamnar hon i en akademisk karriär.

Hennes barn har hittat ett annat sätt att förhålla sig till Nystad. De framhäver sitt ursprung där, det har blivit en del i en värderad identitet, de ”har blivit äkta förort”. Men omständigheterna för deras uppväxt i Nystad är också helt andra än Kickis i Nyby. Hon och barnens far gjorde en poäng av att leva i Nystad. Den miljö barnen växte upp i utmärkte sig för att vara positiv i det sammanhang som Nystad är. Dessutom hade Kicki möjlighet att flytta barnen till Adolf Fredriks skola i mellanstadiet eftersom de var musikaliska – både Kicki och hennes man kom från familjer där musik utövades.

En berättelse?

Ytterligare ett tema berör intervjuformen, hur Kicki med en sorts självmedvetenhet skapar sig själv och om de olika sätt en historia kan berättas, eller hur den förändras under berättandes gång. Först berättar Kicki en historia som gör *en* del av livsbanan och hennes habitus synlig och som bygger upp den del av historien som handlar om hennes utbildningskarriär och den metamorfos som uppskattningen i Nybyskolan innebar. Sedan berättas en annan del av historien som handlar om svårigheterna och det oattraktiva med att bo i ett lågstatusområde. Något hon själv påpekar³: ”... man kan berätta en berättelse på olika sätt

som bestämmer fördelningen av de olika kapitalarter som är insatser på det berörda fältet.” Pierre Bourdieu, *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*, Daidalos, Göteborg 1999, p. 75.

³ Jag har tidigare markerat det avsnittet med en kursivering (se ovan).

och när jag berättade den förut, berättade jag den utifrån vem jag har blivit och hur jag pluggade ...”.

Händelser utvecklas inte längs en rät linje med mål och mening; snarare har det skett förflyttningar och placeringar till nya positioner. Habitus har format och formats av det nya. Som i allas liv är mål och mening snarare efterkonstruktioner. Man kan till exempel undra hur starkt Kickis egna och hemmets dispositioner spelar med i det som sker: ”Jag kom från en familj där studier värderades och hemma pratades det om att det gick bra i skolan”, säger hon. Hade Kickis akademiska utveckling skett även om hon inte hade flyttat till Nyby och fått erkännande? Hade hon utvecklat någon annan sida i ett annat sammanhang? Hade hon ändå alltid hittat ett sätt att odla sin förmåga? Och vad väljer hon att plocka upp ur det förflutna nu, när hennes mål som lärare är att alla elever ska uppmärksammas? ”Jag ska göra skolan till en så bra plats som möjligt, för jag vet hur viktig skolan var för mig, den var ett andningshål ... som lärare har jag själv alltid haft ögonen på dom där som underpresterar, jag vill att varje elev ska göra sitt bästa.” En tråd av mening tvinnas som binder samman nuet med det förflutna.

Kicki kommenterar samtalet och sina berättelser vid ytterligare några tillfällen, på ett sätt som jag förmodar har att göra med att hon är bekant med intervjuformen. Det gör också att hon anpassar sig till den och förmodligen till mig, både socialt och innehållsmässigt, hon känner till mitt forskningsområde. När Kicki berättar varför hon flyttade från Nystad ger hon en kommentar som också innefattar intervjuarens agerande och hennes förförståelse:

Det var nog så, det som var ... när du frågar så, det är din fråga som får mig att tänka här, men det var nog det andra som var tungt, det ena var att det blev tungt att bara vara i Nystads centrum för att man känner att det är många som inte mår bra i min närhet ... men det andra var det som du leder in mig på. Det var jättetrist när den ena efter andra försvann.

Kickis kommentarer om samtalet handlar också om hur hon vill presentera sig själv och att det är något hon har reflekterat över. Kicki inleder samtalet med att säga: ”För jag har tänkt på det, inför det här samtalet – hur jag startade min skolgång, hur det har blivit som det har blivit och nu är jag doktorand, det är mycket märkligt egentligen.”